

GRUNDLOVEN, & MENNESKERETTIGHEDERNE & MINORITETERNE

af Vagn Greve

Tale holdt på Christiania den 5te juni 2006

Den 5te juni er demokratiets fødselsdag i Danmark. Vi holder fri, og mange steder går vi til møde og fejrer dagen med hinanden. Det er en traditionel festdag med dannebrog og bøgeløv. Og det er velbegrunderet.

Men det bør være mere end en festdag. Det bør være en dag til overvejelse af, hvad vor Grundlov er, hvordan vi er kommet hertil, og hvor vi er på vej hen. Hvad er det for grundlæggende værdier, vi har opnået, og som vi skal forsvare? Hvad har vi ikke nået, og hvad skal vi stræbe efter?

Jeg kan ikke se noget sted, hvor der er bedre grund til at fejre grundlovsdagen end her på Christiania.

Hvad er vores Grundlov? Svaret synes ganske selvfølgeligt. Det er vor fineste lov – den mest basale lov – den, der sikrer vor frihed. Men, spørg en jurist, og du vil få et uventet svar. Grundloven er mærkeligt nok samtidig en af de mest tandløse love og en af de mindst indholdsfulde love i vor lovsamling. Det er derfor ikke en lov, som har nogen synderlig betydning for borgeren.

Traditionelt har jurastuderende på universitetet fået at vide, at hvis de ville blive til grin, og hvis de ville markere, at de havde en ren tabersag, så skulle de procedere på Grundloven. Intet er højere og helligere end det folkevalgte Folketing, heller ikke Grundloven, og derfor betyder Grundloven ikke synderligt – i hvert fald ikke, hvis Folketinget ikke tager den alvorligt og gennemfører love, som strider mod Grundlovens principper. I de senere år har vi dog set en udvikling, hvor domstolene er begyndt at tage Grundloven mere alvorligt. Højesteret tilsidesatte Folketingets lov om Tvind. Det var en jordrystelse i dansk jura. Også senere har Højesteret taget en mere aktiv rolle, som jeg vil komme tilbage til.

Men danske borgere står fortsat i en ganske anden stilling end borgere i f.eks. USA og Tyskland. Her tages de grundlovsfæstede regler helt anderledes alvorligt. Blot et par eksempler på disse landes aktive domstole:

I USA blev store dele af racediskriminationslovgivningen fjernet gennem Højesterets ofte meget håndfaste og konkrete forbud og påbud mod raceadskillelse i skoler, busser m.m. Og de forbud og påbud fandt Højesteret hjemmelen til i USAs forfatning.

Grundloven af 5. juni 1849

En helt ny dom fra den tyske forfatningshøjesteret viser også en ganske anden måde at tænke på. Den tyske Rigsdag gennemførte en lov, der gav militæret beføjelse til at skyde kaprede fly ned. Forfatningsdomstolen underkendte den. Det stred mod den tyske grundlov at opofre uskyldige personers liv for at opnå andre formål. Og det var ligegyldigt, hvor værdifulde og vigtige disse andre formål var. Ja, selv om man havde al grund til at tro, at maskinen skulle bruges som bombe mod en stor menneskeskare. Det ganske anderledes og meget lukkede danske system viste sig, da nogle journalister spurgte det danske militær, hvad det danske luftvåben ville gøre i en sådan situation. Svaret var, at det var hemmeligt!

Samtidig med, at jeg fremhæver USA og Tyskland på denne måde, må jeg understrege, at udviklingen i langt de fleste vestlige lande (inklusive USA og Tyskland) forløber på samme kritisable måde som i Danmark.

Men når den danske Grundlov ikke giver os nogen reel beskyttelse, hvorfor skal vi så fejre den? Det skal vi især, fordi den markerer indførelsen af det fundamentale grundlag for retsstaten, nemlig folkestyret og grundrettighederne eller menneskerettighederne.

Hvad er menneskerettighederne, og hvad betyder de? Svaret er: Menneskerettighederne er begrænsninger i magthavernes ret til at råde over andre. De spærrer med andre ord for Folketingets og Regeringens frihed til at råde over os; de begrænser Folketingets og Regeringens mulighed for at lave love og dekretter. De sætter grænserne for EUs forordninger, direktiver, rammeafgørelser o.s.v.

Og dermed siges det indirekte, at *menneskerettigheder kun har betydning for de grupper i samfundet, som magthaverne ikke kan lide*. Menneskerettighederne er ikke noget, som der er grund til at fejre for magthaverne og deres venner. Menneskerettighederne er de ilde lidte minoriteters venner. Det er minoriteterne og de svage, som menneskerettighederne beskytter mod udstødelse og forfølgelse.

Lad mig tage et enkelt velkendt eksempel. For nogle år siden gennem-

førte Folketinget en lov, der meget forkortet kan sammenfattes i, at alle udlændinge, som på nogen måde handler med narkotika – uanset mængden – skal udvises. Men Højesteret greb ind og sagde, at så vidtgående udvisninger stred mod den europæiske menneskerettighedskonvention. Man kan ikke udvise mennesker, som har boet her længe, som har deres familie her, som kun taler dansk, o.s.v., medmindre de har begået meget grove forbrydelser. Juridisk siger vi, at der skal være proportionalitet mellem det, borgerne har gjort, og samfundets reaktion. Det er et ganske almindeligt juridisk princip, men altså også et princip, som gennem menneskerettighedskonventionen begrænser lovgivningsmagtens råderum. Det er derfor ikke nok, at der er et flertal i Folketinget, og heller ikke, at der eventuelt er et flertal i befolkningen for en lov. Den skal fortsat være anstændig – eller rettere ikke alt for urimelig.

Jeg sagde før, at Grundloven og menneskerettighederne ikke er noget, som magthaverne har grund til at fejre. Menneskerettighederne er ikke blot uinteressante for dem; de strider direkte mod magthavernes interesser. *Magthavere elsker næsten altid magt*, og de vil helst have så megen magt som muligt. Hvorfor skulle en magthaver binde sine egne hænder? *Hvordan har vi overhovedet fået grundlovsfæstede grundrettigheder og*

menneskerettigheder, når de kun hæmmer magthavernes frie magtudøvelse? Svaret er lige så simpelt som spørgsmålet. Det har vi fået, fordi grund- og menneskerettighederne er blevet ind- og gennemført i perioder, da magthaverne endnu huskede, hvordan det var at være undertrykt, og da de endnu frygtede at miste magten til andre, som atter vil undertrykke dem.

Et hurtigt historisk rids viser dette ganske tydeligt.

Jeg nævnte før USA's frihedsrettigheder. De blev gennemført i sidste halvdel af 1700-tallet af mennesker, der var flygtet fra den engelske undertrykkelse, og som gennem en befrielseskrig havde frigjort sig fra kolonimagten.

Nogle få år efter den amerikanske frihedskrig kom den store franske revolution. Den var et oprør mod den enevældige hersker og hans adel. Og snart efter fik vi den franske menneskerettighedserklæring med dens velkendte fængende krav om frihed, lighed og broderskab.

I midten af 1800-tallet truede borgerskabet med oprør mod den enevældige danske konge, og Frederik VII gav os derfor den grundlov, som vi fejrer i dag. Igen vidste den grundlovgivende rigsforsamling meget vel, hvad censur og undertrykkelse var. Dens medlemmer havde selv været under censur og været umyndiggjort.

Efter nazismens og fascismens fald i 1945 kom blandt andet FN's menneskerettigheder, den europæiske menneskerettighedskonvention og den tyske grundlov, som jeg omtalte for lidt siden.

Og endelig så vi, hvordan befolkninger og politikere i de tidligere sovjet-lydstater krævede deres fundamentale rettigheder efter Murens fald og Sovjetunionens sammenbrud. Man sagde, halvt i spøg, halvt i alvor, at der ikke var nogen gruppe, som havde så mange tidligere fængselsfanger blandt sig,

---

Vagn Greve grundlovstaler på Christiania.

Minoriteternes Grundlovsdag arrangeres årligt af Christianias Kulturforening i samarbejde med LA (Landsforeningen af Arbejdsledige), Hjemløses Venner og gruppen Husvild. Grundlovsdag 2006 fandt arrangementet sted for 2. gang under mottoet: "Vi bliver flere og flere - fordi MINORITETERNE ER MAJORITETEN!"

Foto: Nils Vest

som den polske rigsdag. De vidste af egen bitter erfaring, hvor vigtige folkestyre og menneskerettigheder er.

Men tider skifter. *Når magthaverne har haft magten i nogen tid, glemmer de, hvordan det var at være uden magt og at være undertrykt. Og de mister frygten for på ny at blive udsat for det. Og de er slet ikke interesseret i at afgive deres egen magt.* Da borgerskabet gennem Grundloven af 1849 havde fået magten i Danmark, klamrede det sig til den opnåede magt. Vi måtte helt ind i 1900-tallet, før bønder, arbejdere og kvinder fik del i magten.

Magthaverne vil tværtimod have mere magt, og derfor vil de ofte gerne have grundlovenes frihedsrettigheder og menneskerettighederne fjernet eller begrænset. Mest markant i nyere tid i USA, hvor præsidentens rådgivere fortalte ham, at han kunne tillade tortur og andre modbydeligheder ud fra den magt, som var tillagt ham. Han skulle ikke føle sig bundet af forfatningen eller internationale traktater. Den slags argumentation kommer dog i Danmark kun fra marginale politikere og borgere. Men vi har også i Danmark i de senere år hørt kritik fra førende jurister og politikere af menneskerettighederne. Og det er ikke blot en teoretisk diskussion om, hvor meget menneskerettighederne skal begrænse magten. Vi har i den sidste folketingssamling set, hvorledes det grundlovsfæstede krav om nævningebehandling er blevet underløbet.

Og ønsket om at fjerne og begrænse grundrettigheder og menneskerettigheder, som binder magthaverne, gælder ikke blot på grundlovsområdet m.m. Det gælder også de selvpålagte begrænsninger af samme art, som står i de almindelige love, f.eks. de mange regler i retsplejeloven, som skal sikre borgerne mod emsige og hensynsløse politiembedsmænd.

Med grundloven af 1849 fik vi i Danmark en 'retsstat'. Det var og er et centralt begreb såvel juridisk som politisk. Det, der kendetegner en retsstat, er, at statsmagten begrænses. Borgerne er de vigtige. Det viser sig i, at borgernes frihed kun kan indskrænkes gennem deres egne folkevalgte love. Regeringen, politiet og andre myndigheder må kun gøre det, som de folkevalgte i rigsdagen har givet dem lov til at gøre. Lovene må ikke overlade vage og ubestemte beføjelser til politi og andre myndigheder. Enhver form for magtoverladelse skal være nøje afgrænset og kontrolleret af domstolene. Retsstatsideologien er endvidere baseret på en tro på, at *borgerne er frie, rettænkende og fornuftige. At de bedre end staten er i stand til at se, hvad der er godt og rigtigt for dem selv.* (I denne forbindelse forbigår jeg det interessante spørgsmål, om staten er os alle. For mig er staten og folket to helt forskellige begreber).

"Demokrati er så sandelig et værdifuldt gode; retsstaten er imidlertid som det daglige brød, som vandet vi drikker, som luften vi indånder. Og det bedste ved demokratiet er netop dette, at kun demokratiet er egnet til at sikre retsstaten." (Gustav Radbruch). Men demokratiet gør ikke dette automatisk. Der skal kæmpes både for demokratiet og for retsstaten.

Men den retsstat, som blev indført i 1849, var, som sagt, ikke en retsstat for alle borgere. Der var især tre store grupper, som ikke havde fået deres retmæssige del af magten. De to af dem, bønderne og kvinderne, måtte kæmpe i mere end 50 år, før de fik del i statsmagten. Man kan se denne udvikling som en korrektion af 'retsstaten' – retsstaten blev så at sige mere "retsstatsk". Og der lå ikke i inkorporeringen af bønder og kvinder en afvisning af retsstatsideologien. Tværtimod er denne udvidelse og udvikling i god overensstemmelse med retsstatsideologien.

Anderledes var det med den tredje store gruppe, tyende og andre lønarbejdere, som også blev holdt udenfor, da retsstaten blev gennemført i 1849. De måtte snart erkende, at en retsstat ikke nødvendigvis hindrer udsugning og undertrykkelse fra andre private. Hvad gavner det, at statsmagten ikke må undertrykke en, hvis arbejdsgiverne må. Arbejderne så meget klart, at deres liv, helbred og fysiske eksistens ikke blev beskyttet i retsstaten. Under sådanne forhold må 1ste maj være langt vigtigere end 5te juni. Det var for dem ikke et spørgsmål om at fejre det opnåede, men om at kæmpe for at opnå noget ganske andet. Arbejderklassen var derfor villig til at opgive retsstaten mod til gengæld at få et menneskeværdigt liv på andre måder. *Arbejderklassen ønskede ingen svag stat, men tværtimod en stærk stat, som kunne støtte dens kamp mod undertrykkerne og spænde et socialt sikkerhedsnet ud under de svage i samfundet.* Staten er for den ikke ond, men god. Staten er ingen fjende, men en ven. Myndighederne skal ikke begrænses i deres udfoldelse, men tværtimod have så frie tøjler som muligt, for kun på den måde kan myndighederne effektivt og let nå målene, tryghed og velfærd for alle. Retsstaten som ideal er for denne gruppe erstattet af 'socialstaten' eller 'velfærdsstaten'. Denne socialdemokratiske model viste sin værdi gennem verdenskrisen i 30'erne.

Efter 2den verdenskrig bliver arbejderklassen efterhånden til middelklasse. Der er ikke længere en sultens slavehær, som føler, at den behøver statens sikkerhedsnet og hjælp. De personer, som for 100 år siden ville have været svage og udsatte, er det ikke i nutidens Danmark. De behøver kun sig selv. Og de ved det. Chokerende tydeligt markeret gennem HKs reklamekampagne for nogle år siden, der lød: "Vær solidarisk med dig selv". Den gruppe, som tidligere krævede statens indgreb, afviser dem nu med en argumentation, som minder gevaldigt om borgerskabets for 150 år siden. Den århundredlange kamp mellem retsstat og socialstat syntes vundet af retsstaten.

I første omgang manifesterer dette sig gennem en række lovændringer, hvor retsstatsprincipper bliver ført ud i livet. Alle borgere får ret til aktindsigt hos myndighederne; det er ikke længere en nåde at få mulighed for at kontrollere myndighederne. Ombudsmanden bliver meget mere aktiv. De svageste grupper beskyttes derved, at de ikke skal være i myndighedernes vold, men skal have klare rettigheder. Fattighjælp bliver et retskrav. Psykiatriske patienter beskyttes gennem en ny lov. Fangerne får en straf fuldbyrdelseslov baseret på rettighedstankegangen. Fremmedpolitiet nedlægges og erstattes af civile myndigheder. O.s.v. O.s.v.

Men er det hele sandheden, og er det fortsat sandheden?

Jeg sagde før, at magthavere – så godt som – altid ønsker sig mere magt. Deri ligger ingen anklage om magtmisbrug. Tværtimod er jeg overbevist om, at langt, langt de fleste magthavere i Danmark ønsker magt for at ændre samfundet i, hvad de ærligt tror, er en bedre retning, ikke for egen skyld. Men deraf følger på ingen måde, at det er rigtigt at give dem den magt, som de ønsker. *Retsstatsideen er tværtimod baseret på, at statsmagten aldrig kan skabe lykken.* "Brave new world" bliver uundgåeligt til "1984". Det er kun gennem menneskerettigheder og begrænsninger af statsmagten, at mennesket kan få den nødvendige frihed til at leve. Det er kun gennem afvigeres og minoriteters ret til at forblive afvigere og minoriteter, at vi kan skabe og bevare et menneskeværdigt samfund. Det er kun i samfundets mangfoldighed, at der er en grobund for nye ideer og erkendelser.

Når jeg tror det rigtigt at sige, at magthaverne ønsker begrænsningerne for deres virke fjernet, siger jeg ikke, at de ønsker at gennemføre en politistat i Danmark. Der er utvivlsomt en meget lille og helt magtesløs gruppe, som ønsker det. Men jeg siger, at fjernelsen af sådanne barrierer uvægerligt betyder, at vi bevæger os i den retning. *Opgivelsen af retsstaten fører uundgåeligt mod socialstaten eller politistaten; og når vi samtidig har afvist socialstaten, er der kun politistaten tilbage.*

Men hvordan kan det være, at vælgere og folketingsmedlemmer tillader, ja sågar ofte kræver, at deres egne hårdt tilkæmpede rettigheder begrænses? Som jeg sagde tidligere, er menneske- og grundrettigheder kun noget, som indføres og styrkes, når magthaverne har en klar erindring om overgreb, og når de endnu frygter for igen at blive udsat for sådanne. Tilsvarende gælder vælgerne. Det store flertal har ingen klar erindring om myndighedsovergreb, og de frygter ikke for at blive udsat for sådanne. Undersøgelser har vist, at Danmark er det land, hvor borgerne har størst tillid til politiet. Også selv om undersøgelser her på stedet måske ville vise noget andet. Nazismen og fascismen er lige så fjerne i historien som 1864. Kommunismen er også brudt sammen og føles ikke længere som en trussel. Det er helt andre farer, som med eller uden grund opleves som realiteter. Det er helt andre trusler, som er "gode fjender", som statsmagten kan påberåbe og bruge som støtter for ændringer, som af andre grunde ønskes. De andre trusler føler borgeren rettet mod sin egen eksistens og sit eget liv. De kommer ikke fra statsmagten eller fra kapitalen, men – reelt eller tilsyneladende – fra minoriteter, som af befolkningen af en eller anden grund føles truende. Det kan være narkomaner, rockere, pædofile eller terrorister; eller det kan være unge eller alle udlændinge. De såkaldte moralske panikker kan opstå eller skabes på mangfoldige områder. Men fælles er, at begrænsningerne i retsstatsprincipperne ikke kun foretages inden for de områder, som man hævder er årsagen; de får en videre anvendelse, ofte en langt videre. Tænk blot på de borgerlige rettigheder, som er blevet opgivet af Folketinget under henvisninger til rockere og terrorister.

Folk, som med eller uden grund føler sig truede, er villige til at opgive traditionelle, hårdt tilkæmpede menneskerettigheder, som de ikke længere gør sig klart, hvor kostbare er. Forudsætningen for opgivelsen af rettigheder, som begrænser magthaverne, er, at magthaverne kan overbevise hovedparten af vælgerne om, at disse rettigheder ikke har betydning for dem.

Det er det argument, vi hører, når man vil indføre ransagninger eller andre indgreb: Hvis man ikke har noget at skjule, behøver man ikke at være bange for politiets undersøgelser. Hvis man ikke går rundt med narkotika eller knive, kan det ikke gøre noget, at politiet kræver lommerne vendt. Det er det argument, der høres, når man vil sprede overvågningskameraer ud over byen: Hvis man opfører sig ordentligt, behøver man da ikke at frygte for overvågningen. Med andre ord, hvis indgrebet opleves som kun rammende nogen, man ikke kan lide, er der ingen grund til at protestere.

Det er derfor, at politikere i dag kan skærpe straffene og strafafsoningsforholdene udover enhver rimelighed. Tidligere var lovbrydere medmennesker; nu er de udskudte. De opfattes ikke længere som medborgere, men som udlændinge. De er blevet "de andre".

Den anden mulighed for at få vælgere til at acceptere begrænsninger i deres rettigheder er at overbevise dem om, at de rettigheder, som de giver afkald på, har mindre værdi for dem selv end det, de opnår som "betaling" for afkaldet.

